

УДК 351.778.532:347.257:332.82:365

Сапіга Володимир Степанович

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СЕРЕД МОЛОДИХ ОСІБ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: МОТИВАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Вивчено соціальні моделі адаптаційного періоду в молоді під час початкового етапу перебування у військовому середовищі. Досліджено особливості соціалізації військовослужбовців під час проходження служби у Збройних Силах України. Обґрунтовано важливість державного регулювання соціалізаційних процесів у молодих осіб, виходячи з мотиваційно-психологічної складової військової служби. Запропоновано проведення патріотично-пропагандистських заходів органами державної влади та органами місцевого самоврядування з молоддю призовного віку.

Ключові слова: соціалізаційні процеси, державне регулювання, мотивація, психологічний аспект, суспільство, армійське середовище, управління, військовослужбовці.

Сапіга В.С. Государственное регулирование социализационных процессов среди молодых лиц в Вооруженных Силах Украины: мотивационно-психологические аспекты

Аннотация. Изучены социальные модели адаптационного периода у молодежи во время начального этапа пребывания в военной среде. Исследованы особенности социализации военнослужащих во время прохождения службы в Вооруженных Силах Украины. Обоснована важность государственного регулирования социализационных процессов у молодых людей, исходя из мотивационно-психологической составляющей военной службы. Предложено проведение патриотических пропагандистских мероприятий органами государственной власти и органами местного самоуправления с молодежью призывного возраста.

Ключевые слова: социализационные процессы, государственное регулирование, мотивация, психологический аспект, общество, армейская среда, управление, военнослужащие.

Sapiga V.S. State regulation of socialization processes in the young persons in the armed forces of Ukraine: motivational-psychological aspects

Annotation. In this paper, the features of the socialization of military servicemen during their service in the Armed Forces of Ukraine through a prism of the state policy of civic consciousness were studied. The processes of adoption of the norms, values and national culture by Ukrainian youth during their stay in the social military community were studied. The importance of the motivational component of holding propaganda and patriotic activities by state authorities for youth of the preinduction age in educational institutions was analysed. It was substantiated the necessity of effective state management in the sphere of social mobility with regard to civil society of the retired military servicemen of the Ukrainian army.

Key words: *Armed Forces, socialization, state policy, civil society of management, military servicemen, consciousness.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах духовно-моральної кризи, характерної для сучасного суспільства, у значної частини молоді формується негативне ставлення до проходження військової служби. Серед чинників формування неготовності молодих людей до проходження військової служби можна назвати деформацію ціннісно-нормативної та ціннісно-сміслової сфер у суспільстві, недостатній вплив держави на ці процеси, а також особливості психології сучасної молоді. Сенс мотивації молоді людини полягає в тому, щоб шукати і віднайти саме таку позицію, яка відповідає закріпленим у житті цінностям молоді особистості.

Мотивація військової служби – це процес суб'єктивного перетворення особистістю умов і чинників соціального середовища в результаті усвідомлення і прийняття їх змісту та значущості в активні спонукальні сили, що лежать в основі мислення, поведінки, вчинків і військової діяльності [15]. Військово-професійна готовність має полягати в особливостях індивідуального досвіду молоді, а саме початкових знаннях, уміннях, навичках і фізичних здібностях. В основі психологічної готовності молоді особистості до військової служби лежить одна або кілька провідних тенденцій, що наповнюють всі рівні цієї особистості: біологічно-генні, морально-етичні, сферу інтересів, соціальну активність і схильність до певної професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пропагандистську роботу з юнацтвом потрібно здійснювати на різних етапах підготовки до військової служби – допризовної, на етапі адаптації та в процесі несення служби. Цілісна система заходів буде сприяти досягненню оптимальних показників життєдіяльності військовослужбовців, підвищенню боєздатності. Мотивація є важливим компонентом діяльності та вимагає дальших досліджень у сфері специфіки несення військової служби [4, с.138]. При цьому вступають у

взаємодію соціально-психологічна структура особистості новачка та його вольовий компоненти; психологія військового колективу та відповідний морально-психологічний клімат.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення процесу військової соціалізації молоді спирається на соціологію особистості та соціологію освіти. Незважаючи на великий внесок, який було зроблено дослідниками в питаннях професійної соціалізації, сьогодні так і не розкрито основні суперечності, що характеризують специфіку соціалізації молоді у Збройних Силах. Армійське середовище визначає межі існування особистості в ньому, тому не може бути рівності між взаємодією особистості та армійського середовища [1, с. 76]. Військово-професійні та моральні якості молодих людей, а також рівень мотивації до військової служби часто не відповідають необхідним вимогам, нестійка орієнтація на військову службу обертається для держави, суспільства та армії серйозними негативними наслідками.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтувати потребу державного регулювання соціалізаційних процесів української молоді у Збройних Силах з погляду мотиваційно-психологічної готовності та дієвості.

Виклад основного матеріалу. Завданням військовослужбовців на етапі служби в лавах Збройних Сил є формування ціннісно-сміслового ставлення до виконання військових обов'язків, підвищення усвідомленості солдатами-строковиками процесу проходження військової служби, підвищення соціальної зрілості. Зазначене має полягати в підвищенні психологічної готовності до проходження юнаками військової служби; оптимізації адаптаційного процесу до армійського життя; формуванні соціально значущих настанов для виконання військового обов'язку; мотивації потреби соціально значущої діяльності [3].

Морально психологічна готовність до проходження юнаками військової служби – це відповідна система, що припускає досить високий

рівень розвитку моральної, мотиваційної та вольової сфер. Недостатній рівень розвитку одного з компонентів цієї системи призводить до спотворення інших. Особливої уваги слід надати вивченню пізнавальних здібностей, нервово-психічної стійкості, можливої агресії, ситуативної та особистісної впевненості [11]. Підготовка молоді до військової служби як складна соціальна система зумовлена історичним, політичним, економічним і культурним розвитком суспільства і держави.

Серед характеристик її стану й розвитку виокремлюються характер зовнішніх загроз безпеці держави, теоретичні основи розвитку Збройних Сил, військово-педагогічна наука, ставлення суспільства до Збройних Сил. У сучасних умовах у центрі підготовки молоді до військової служби виявляється сама молода людина, її пізнавальні інтереси і схильності, потреби в активності, професійній та особистісній самореалізації.

Для забезпечення такої позиції потрібно використовувати можливості військової інфраструктури та виконати серйозну роботу щодо узгодження державних потреб з очікуваннями соціальних груп і громадських інститутів [14]. Метою підготовки стає самовизначення особистості як громадянина-патріота, залучення його до основних цінностей, норм, традицій, що сформувалися в найважливіших сферах життя суспільства, їх осмислення, оцінка та наявність активної соціально значущої позиції. Однією із форм залучення до психологічної готовності молодих людей у службі в армії має використовуватися просвітницька діяльність.

Формування психологічної готовності юнаків потрібно здійснювати на різних етапах підготовки до військової служби: допризовної, на етапі адаптації і в процесі несення служби [6]. Психологічна готовність призовників до військової служби має бути результатом спеціальної психологічної підготовки і розглядатися як стан, що передуює самій службі. Психологічна готовність має складну структуру, що включає сукупність емоційних, вольових, мотиваційних, пізнавальних процесів, властивостей,

станів психіки людини у їх співвідношенні із зовнішніми ситуаційними умовами та майбутніми завданнями.

Просвітницька робота з юнаками призовного віку має бути спрямована на розвиток ціннісно-сислової сфери особистості, соціально значущих настанов, особистісного самовизначення. Психологічний же супровід військовослужбовців на етапі проходження служби має ґрунтуватися на неперервному відстеженні динаміки психологічної атмосфери в інтересах ухвалення адекватних управлінських рішень [10]. У повсякденному житті війська доцільним буде контроль за різними процесами армійської життєдіяльності: соціальної адаптації, навчальним процесом, участю у військових навчаннях.

Процес адаптації є однією з найбільш головних особливостей військової служби, що полягає в реалізації державних механізмів, які забезпечують пристосування до армійських умов. Виконуючи свої обов'язки, військовослужбовець змушений подумки передбачити можливий результат своїх дій, порівнювати його з тим, що планувалося, стежити за собою та контролювати свою поведінку. Військово-професійна діяльність передбачає вивчення бойової техніки, формування готовності застосувати отримані знання. Соціально-психологічна адаптація молоді до військової служби зумовлює відносно самостійні процеси послідовного входження спочатку до колективу навчального підрозділу, а потім – бойового.

Головною складовою морально-психологічної готовності молоді до проходження обов'язкової військової служби є адаптаційний потенціал особистості, володіння й управління ресурсами можуть учиняти один на одного взаємний вплив [9]. Морально-психологічна готовність молоді до служби у Збройних Силах є потужним профілактичним чинником асоціальних явищ в армійському середовищі, посттравматичних розладів, негативних емоційних станів, пов'язаних з труднощами служби армії.

У морально-психологічній готовності концентруються можливості людини та її прояв залежить як від особистості, так і від умов діяльності. Це дозволяє сформулювати трактування морально-психологічної підготовки молоді до військової служби: «морально-психологічна підготовка – це система заходів щодо формування у молоді стану психологічної готовності до подолання негативного впливу чинників військової служби» [8]. Важливим етапом є допризовна підготовка молоді до служби у Збройних Силах, вона, як правило, здійснюється в межах загальноосвітніх шкіл або в спеціалізованих навчальних закладах.

Військово-патріотичні організації мають відігравати найважливішу роль у патріотичному вихованні молоді. Вони мають формувати спосіб мислення в дітей та підлітків, здійснювати їх морально-етичне виховання; у практичній площині допомагати державним інститутам вирішувати завдання підготовки резерву Збройних Сил [13]. Важливою є орієнтація виховання дисциплінованості та відповідальності як тривалого і цілеспрямованого процесу на вироблення власної поведінки відповідно до прийнятих норм у Збройних Силах.

Молода особистість змушена приймати вимоги більшості, оскільки спрацьовує принцип підпорядкування меншості більшості, і тому військовослужбовець змушений приймати вимоги армійського середовища. Проте в той же час сутність проблеми полягає в тому, що невідомо, наскільки молода людина готова змінити себе для того, щоб прийняти зовнішні вимоги. Сукупність впливів залежить від якості засвоєння нових соціальних функцій, рівня соціального входження військовослужбовця до нової соціальної групи. Специфіка процесу соціалізації військовослужбовців полягає в принципових відмінностях військової та цивільної сфер життя.

Важлива роль в успішній соціалізації військовослужбовців відводиться діяльності органів державного та військового управління у сфері соціальної активності [12]. Аналізуючи результати трансформації соціального

самопочуття військовослужбовців, можна вважати, що узагальненим його показником буде задоволеність індивідів якістю свого життя на певному етапі. Основними напрямками оптимізації є посилення соціально-політичної відповідності військовослужбовців інтересам суспільства, вироблення в них соціальних настанов і саморозвитку соціальної адекватності.

Під час засвоєння нових соціальних норм військовослужбовець відчуває внутрішню потребу в пристосуванні до внутрішнього адміністративного середовища. Засвоєння молодого людиною нових соціальних функцій є процесом засвоєння нових знань, цінностей, норм, ідеалів, статусів, ролей [7]. Молодий військовослужбовець, бажаючи підвищити рівень своєї оцінки в новому середовищі, домагається схвалення і підвищення соціального статусу в очах представників нового соціуму.

Соціалізація військовослужбовців уособлює не лише систему внутрішніх впливів, але і складний процес зміни цілісної особистості, яка формується під впливом середовища. Слід зазначити, що на процес соціалізації військовослужбовців, особливості їхньої соціальної поведінки значний вплив здійснюють результати соціальної адаптації [2]. Специфіка соціальної адаптації військовослужбовців має полягати в принципових відмінностях військової та цивільної сфер життя, особливостях їх ціннісно-нормативного регулювання як соціальної, так і професійної поведінки.

Моральні якості військовослужбовців дозволяють підвищити соціалізацію, розкриваючи приховані можливості особистості. Поряд із трансформаціями, військовою реформою виникає проблема соціальних ризиків, які безпосередньо впливають на військовослужбовців і відбиваються на їх дальшій соціалізації [5]. Успішна життєдіяльність військовиків пов'язана з діяльністю органів державної влади, що певною мірою регулюють забезпечення соціальних прав і гарантій, допомогу та сприяння цій категорії громадян.

Висновки з даного дослідження. На сьогодні спостерігається зниження статусу моральних мотивів і цінностей; у межах громадянської соціалізації наявні невисокі показники серед українців щодо почуттів громадянськості, патріотизму, громадянської відповідальності. Не можна розглядати індивідуальну свідомість без поєднання з масовою свідомістю. Коли йдеться про соціалізацію військовослужбовця, потрібно ототожнювати особистість як громадянина держави, представника соціально-культурної спільності.

Перспективи подальших розвідок. Особливості соціалізації військовослужбовців як специфічної соціальної групи слід аналізувати в межах особливостей, характерних для суспільства загалом. Саме цим пояснюється потреба дальших досліджень, що мають і будуть проводитися на базі схожих критеріїв соціальних груп. Наявні в площині соціалізації військовослужбовців проблеми – це тимчасовий етап, який має свої терміни продовження і завершення. В Україні має існувати не лише потенціал, що закладений в культурі, традиціях, самобутності, але й перспектива формування належного національно-державницького устрою суспільства в особі її військовослужбовців – молодих громадян, захисників своєї Вітчизни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григоренко Є. І. Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики: монографія / Є. І. Григоренко. – Х. : Право, 2010. – 280 с.
2. Дзьобань О.П. Правове виховання як засіб правової соціалізації: філософсько-правові аспекти / О.П. Дзьобань, Є.М. Мануйлов // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / [відп. ред. В.Я. Тацій]. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 407–416.
3. Ковтун Ю. В. Патріотичне виховання військовослужбовців як основа становлення української національної еліти / Ю. В. Ковтун // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – Випуск № 1 (83). – С. 28–32.
4. Кримець Л. В. Аксиологічні аспекти патріотизму в контексті соціального управління : монографія / Л. В. Кримець, С. І. Пальчик. – К. : Поліграфічний центр НУОУ, 2013. – 250 с.
5. Кроква С. Правове виховання військовослужбовців, його організація та форми / С.Кроква // Право військової сфери. – 2007. – № 7. – С. 7–9.

6. Кузьменко М. Д. Психологічна діагностика нервово-психічної нестійкості військовослужбовців військової служби за контрактом у Повітряних Силах Збройних Сил України / М. Д. Кузьменко // Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 11. – Харків : НУЦЗУ, 2012. – 273 с. – С. 95-103.
7. Маковчук Ф. Ф. Військова служба правопорядку у Збройних Силах України : сьогодення та перспективи розвитку / Ф. Ф. Маковчук // Наука і оборона. – К., 2011. – № 1. – С. 25–31.
8. Мандрагеля В. А. Пропозиції до "Концепції ідеологічного виховання в Збройних Силах України" / В. А. Мандрагеля. – К. : Науковий центр гуманітарних проблем в ЗСУ, 2014. – 17 с.
9. Парубчак І. О. Теоретико-методологічні підходи до формування державної антикорупційної політики в контексті національної безпеки України / Парубчак І. О. // Теорія та практика державного управління та місцевого самоврядування: електр. наук. фах. вид. Херсонського національного технічного університету. – 2017. – № 2. http://el-zbirn-du.at.ua/2017_2/34.pdf.
10. Решетніков Ю. Вітчизняний та зарубіжний досвід забезпечення релігійних потреб військовослужбовців / Юрій Решетніков // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1 (16). – С. 211–219.
11. Саух П. Ю. Пошук себе : алгоритм особистісного самовизначення в структурі становлення особистості / П. Ю. Саух // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ФОП Євенко О. О., 2016. – С. 4–8.
12. Сироп'ятов О. Г. Психічні травми війни / О. Г. Сироп'ятов, О. В. Друзь // Оборонний вісник. – 2014. – № 8. – С. 31–32.
13. Скуріхін С. М. Правосвідомість військовослужбовців Збройних Сил України : поняття та особливості / С. М. Скуріхін // Юридичні науки. – 2014. – № 4. – С. 7–14.
14. Фінін Г. І. Інформаційні технології у громадянському, патріотичному та військово-патріотичному вихованні / Г. І. Фінін // Науковий вісник. – Серія "Філософія" / Харк. Нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : ХНПУ, 2012. – Вип. 39. – С. 203–211.
15. Чорний В. Військова організація і держава в контексті трансформації українського суспільства: проблеми і перспективи / Віталій Чорний // Українознавство. – 2010. – №3. – С. 134–139.

Statement of the problem. An indispensable condition for the creation of a positive moral and psychological climate during military service is the training of young people in the preinduction stage. The given activity should be directed, first of all, on formation of a positive image of the Armed Forces, inoculation of fundamental values among young people concerning fulfilling their military service duty. A necessary element of this activity is the physical and moral-psychological training of young men, increasing their psychological stability and physical endurance.

Urgency. Subjective formation of moral and psychological readiness is characterized by the presence of ideas about themselves and their capabilities;

adequacy of general self-assessment of physical, social and spiritual qualities; a positive attitude to the social atmosphere in the military environment; the general level of professional training. Positive attitude to the military service is promoted by parental upbringing, well-being, father's active participation in the process of civic education, youth's enthusiasm for military-applied sports.

The purpose of the article is to analyze the features of the socialization of military servicemen during their service in the Armed Forces of Ukraine through a prism of the state policy of civic consciousness.

Our task was to study the processes of adoption of the norms, values and national culture by Ukrainian youth during their stay in the social military community, the importance of the motivational component of holding propaganda and patriotic activities by state authorities for youth of the preinduction age in educational institutions.

Summary. Military sports organizations should play a crucial role in the patriotic education of youth. They should form a healthy lifestyle in children and adolescents, carry out their moral and ethical education; in practical terms, these clubs help state institutions to solve the tasks of training the reserve of the Armed Forces. It is important to orient the formation of discipline and responsibility as a long and purposeful process of development of one's own behaviour in accordance with the Armed Forces standards.

The formation of discipline and responsibility of preconscrip-age boys should be carried out in the interaction and unity of the views of the collective, the public and the educational space. Moral and psychological maintenance as an independent type of combat activity is actualized in recent years. Moral and psychological maintenance, as a stage of psychological support, represents a complex of systematic activities aimed at monitoring and maintaining the ability of military servicemen to withstand intimidating fight factors and act resolutely in situations close to combat operations.

Distinguished and crucial components of youth readiness for service in the Armed Forces are understanding of the value of the military service, mental stability, readiness and ability to maintain high intellectual performance, resistance to adverse environmental effects. An important factor in raising the young man's desire to fulfil his military duty is moral and psychological readiness.

It is necessary to rethink the social values and to determine the quality of the activities of such a social and professional group, as the army officers; they are not only subjects of professional activity, but also active participants of all state changes. At the same time, their professional socialization is a key factor that directly influences the development of benchmarks and standards of behaviour and the activity of officers. It is also important that in the conditions of an acute economic crisis and limited resources, the cost of military activities has become one of the priorities.

Conclusions and outcomes. In the process of socialization of a serviceman, the social formation and development of the personality occurs, the formation of an almost new complex multi-level hierarchical system of various values that regulate its behaviour and activity, depending on the features of the social adaptation to it. Socialization of the servicemen is understood as a complex social process of mastering by a person of new system of knowledge, and, as well, improving and adaptation to the changed social environment of already known systems of knowledge, standards and values, in the conditions of social influence that allow him to function as a full member of civil society.